

hez való tartozásnak tekinthető, mely az identitás kifejezésének és ápolásának fontos színtere. Ennek a folyamatnak az eredményeként a fiúk és a lányok olvasási és templomba járási szokásai közelítenek egymáshoz, hiszen az identitás megőrzése nemtől függetlenül meghatározó jelleggel bír a kisebbségi létben. A többségi helyzetben élők számára természetes az azonos csoporthoz való tartozás, a kisebbségi létben élők viszont folyamatosan szembetalálják magukat más hovatartozású csoportokkal, így felértékelődik mind a többségi nemzet tagjaitól való elkülönülés szándéka, mind az azonos identitású csoporthoz való hovatartozás igénye. Ez a tényező megmagyarázza, hogy kisebbségi helyzetben miért közelítenek egymáshoz a nemi hovatartozásból eredő eltérő attitűdök az identitás megőrzését és ápolását segítő olvasási és templomba járási szokások területén.

Összegezve, az erdélyi magyar diákok életében, identitásuk megőrzése szempontjából fontos tényezőnek számít a felekezeti hovatartozás és az anyanyelven való olvasás, illetve az anyanyelvű sajtótermékek fogyasztása. Ezeket keresztül megkülönböztetik magukat a többségi nemzet tagjaitól és olykor az internetes honlapok segítségével virtuális, a felekezetekben pedig tényleges közösséget alkotva szintén ápolják és erősítik saját és kisebbségi csoportjuk tagjainak identitását. A többség nyelvén publikált sajtótermék használata az asszimiláció egyik csatornájának tekinthető, így az azoktól való elhatárolódással és az anyanyelvű sajtótermékek fogyasztásával a határon túli magyar kisebbségek, ápolják identitásukat, és mintegy gátat szabnak az asszimiláció folyamatának.

Takács Tamara

Félúton Bologna felé – avagy átmenet, zavarokkal

Az itt következő írás a magyar felsőoktatás lineáris modellre történő áttérésével kapcsolatban elsősorban a finanszírozással kapcsolatos előrevetíthető nehézségeket igyekszik felvázolni.¹

A kétszintű képzésre történő átállás

A kétszintű felsőoktatási képzés európai² bevezetésének előzményeire itt most csak nagyon röviden térünk ki. Mindenképpen érdemes a Bolognai Nyilatkozat néhány ajánlását kiemelni.

Az egyik legfontosabb ajánlás a „könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer bevezetése, ... annak érdekében, hogy elősegítsük az európai polgárok elhelyezkedési lehetőségeit és az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességét”.

Ennek érdekében „alapvetően két fő képzési cikluson, az alapképzésen (undergraduate) és egyetemi (graduate) képzésen alapuló rendszer bevezetése szükséges. A má-

1 A tanulmány a Hrubos Ildikó által témavezetett (A magyar felsőoktatás szerkezetének és finanszírozási rendszerének átalakulása a lineáris képzési modellre történő áttérés során című) OKTK kutatáshoz készült.

2 A kétciklusú felsőoktatási képzés bevezetéséről szóló együttműködés nem csak Az Európai Unió országokra terjed ki, hanem az ún. „Európai felsőoktatási térségre”, amely mára lényegében valamennyi Európai országot magában foglalja.

sodik ciklusba való belépés megköveteli az első, legalább három évig tartó ciklus sikeres lezárását”.

Az ajánlások azt is hangsúlyozzák, hogy „az első ciklus után adott fokozat, mint megfelelő képzés alkalmazható az európai munkaerőpiacon”, továbbá, hogy „a második képzési ciklusnak ... egyetemi vagy doktorátusi fokozathoz kell vezetnie”.

Az ajánlások még kiemelik a kreditrendszer, a hallgatói és oktatói mobilitás valamint a minőségbiztosítás fontosságát.³

A felsőoktatás átállás előtti és utáni struktúrája

A hazai felsőoktatás vertikális és horizontális struktúrája a következő volt az átállás megkezdése előtt a 2001/2002-es tanév adatai alapján.⁴

1. táblázat: A különböző szintekre járó hallgatók arányai a kétszintű képzés bevezetése előtt

	Szakokra járók	Megoszlás
AlFSZ	3811	1,8%
Főiskola	89989	42,6%
Egyetem	87911	41,6%
PhD	4813	2,3%
	211099	100,0%

Az alábbiakban bemutatjuk a 2002/2003. évi nappali tagozatos szakos létszámnak a kétszintű képzési struktúrában való várható eloszlását. (Az adatok nem a hallgatólétszámokat mutatják, hanem a felvett szakokat – azaz a kétszakos hallgatók mind a két szakuknál figyelembe vannak véve a harmadik és további szakok nincsenek figyelembe véve. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a tényleges 203 ezer fő 2002/2003. évi nappali tagozatos hallgató helyett 20%-kal nagyobb számot használ)

2. táblázat: Az orvos, a művész- és a jogászképzés (valamint a hitéleti) kivételével valamennyi szakcsoport kétlépcsős rendszerre történő átalakítása után kialakuló létszámok és arányok

	Szakokra járók	Megoszlás
FSZ	5132	2,0%
Alapszint = 3-4 év	160248	63,1%
Mesterszint = 1-2 év	50071	19,7%
Soros képzés	33569	13,2%
PhD	4813	1,9%
	253833	100,0%

Annak ellenére, hogy egy közelítő számítást mutat be a fenti táblázat jól érzékelhető az átállás hatása. A kétszintű képzésre történő átállás befejeződése után a hallgatók mintegy kétharmada alapképzésre fog járni, s nagyjából egyötöde mesterképzésre.

³ Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata Bologna, 1999. június 19. Forrás: <http://www.om.hu/j4338.htm> – letöltés 2002 január

⁴ Az adatok nem a hallgatólétszámokat mutatják, hanem a felvett szakokat – ez gyakorlatilag 9,4%-kal több, mint a tényleges nappali tagozatos hallgatólétszám (a nappali tagozatos hallgatólétszám 2001/2002-ben 192 974 fő volt). Az adatok forrása az OKM Statisztikai Osztály. Ezúton mondok köszönetet Kozma-Lukács Judit osztályvezető asszonynak.

A kétszintű képzésre történő átállás finanszírozási problémái

a.) Az átállás folyó finanszírozási gondjai

A kétszintű képzés bevezetésének finanszírozási gondjai abból adódnak, hogy az alapképzés bevezetésével az egyetemek finanszírozási szintje csökken, mindaddig amíg a mesterképzés teljesen fel nem fut. Ugyanis az alapképzés normatívája alacsonyabb mint a hagyományos egyetemi képzésé, tehát ahogyan a hagyományos egyetemi képzésben résztvevő hallgatók helyére az alapképzésben résztvevő hallgatók kerülnek úgy csökken az egyetemek finanszírozási szintje. Ezen a helyzeten majd csak az változtat, amikor felfut a magasabb képzési normatívájú mesterképzés.

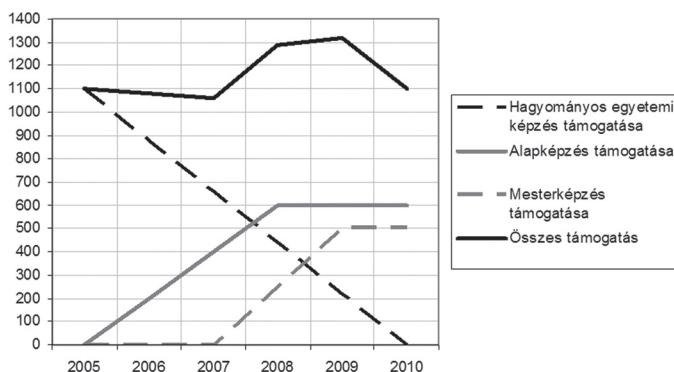
Egy hipotetikus egyetem képzési költségelőirányzatának alakulását mutatjuk be az alábbi táblázatban, feltételezve, hogy az alapképzés 2006-ban bevezetésre kerül.

3. táblázat: Egy hipotetikus egyetem képzési költségelőirányzatának alakulása

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Hallgatólétszám (fő)						
Hagyományos egyetemi képzés	1000	800	600	400	200	0
Alapképzés	0	250	500	750	750	750
Mesterképzés	0	0	0	125	250	250
Összes hallgató	1000	1050	1100	1150	1200	1000
Képzési előirányzat (millió Ft)						
Hagyományos egyetemi képzés	1100	880	660	440	220	0
Alapképzés	0	200	400	600	600	600
Mesterképzés	0	0	0	250	500	500
Összesen	1100	1080	1060	1290	1320	1100

Megjegyzés: a számításnál feltételeztük, hogy az intézmény összes hallgatólétszáma a kétlépcsős képzés bevezetése előtt, és annak felfutása után is 1000 fő, továbbá, hogy ez ugyanakkora finanszírozási szintet jelent, ehhez feltételeztük, hogy a hagyományos egyetemi képzés normatívájaként 1100 ezer Ft/fő, az alapképzés normatívájaként 800 ezer Ft/fő, a mesterképzés esetében 2000 ezer Ft/fő összeget tesz ki.

1. ábra: Egy hipotetikus egyetem képzési költségelőirányzatának alakulása

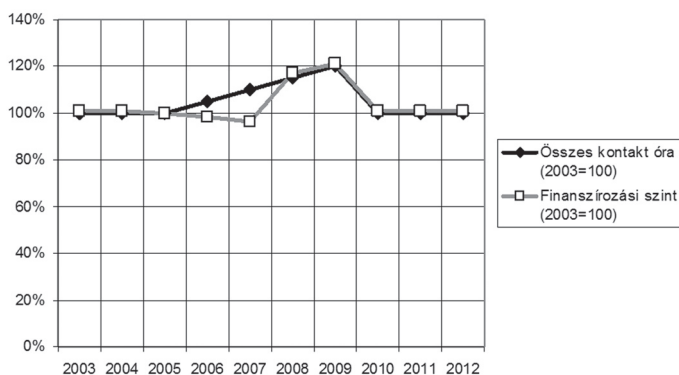

Az átállás finanszírozási nehézsége abban áll, hogy a bevezetés időszakában, amíg a mesterképzés el nem kezdődik, addig az egyetem finanszírozási szintje az első két

évben csökken – miközben az összes hallgatólétszám és a kontakt óraszámigény növekszik. (Ezt követően a finanszírozási szint emelkedik, majd visszaáll az eredetinel valamivel alacsonyabb szintre.)

A finanszírozási szint és a kontakt óraigény összevetése jól mutatja, hogy a bevezetés első időszakában számottevő eltérés van a finanszírozás és az oktató-szükséglet között.

2. ábra: A kontakt órák száma és a finanszírozási szint alakulása egy hipotetikus intézményben 2006-os alapképzés bevezetés esetén

A bevezetés időszakában tehát az oktatásirányításnak figyelmet kell fordítani ezekre a folyamatokra – s a normatívák alakításával⁵ a feszültségeket tompítani.

b.) Az átállás fejlesztés-finanszírozási gondjai

A kétszintű képzésre történő átállás jelentős program, tantárgy és tananyag fejlesztési költséggel is jár. Ennek előmozdítására a felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztésére az Európai Unió támogatási rendszerének keretében jelentős forrásokat fordított a kormányzat 2004–2006 között. Ez a HEFOP (Humán erőforrás Fejlesztési Operatív Program) 3.3.1 számú „A felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztése” című alprogramja keretében történt. 2004–2006 között eddig 6,79 milliárd forint támogatást ítéltek oda erre a célra.⁶

Jelen írásnak nem célja a HEFOP ezen alprojektjét értékelni. Az alprogram kétségtelen előnye, hogy többletforrást biztosít(ott) a kétszintű képzésre történő átállás képzési programjainak, tantárgyi tematikájának és részben új tankönyveinek kimunkálásához, elkészítéséhez. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a felsőoktatás nem működik, nem működhet központi tantárgyi programok és jegyzetek alapján. A felsőoktatás meghatározó alapsajátossága, hogy az egyes oktatók kutatási eredményeinek, az in-

⁵ Például az MSc képzés elindításáig az alapképzési normatívákat magasabb szinten kell meghatározni, továbbá célszerű a mesterképzés bevezetését gyorsítani.

⁶ Lásd: Egységes Monitoring Információs Rendszer 2006-10-24-i állapota szerinti adatok - http://www.nfh.hu/emir/?link=kozv_1_1.inc&hw=1920&ht=1.1%20Operat%EDv%20programok%20-%20elj%E1r-%E1srend%20szerinti%20lek%E9rdez%E9s&sc=2&ml=0&sr=1&id_op=-1&id_tamogatascel=-1&id_paly_tip=-1&id_paly_altip=-1

tézményt befogadó régió sajátosságainak, a tudomány fejlődésének alapján alakulnak ki és formálódnak folyamatosan az egyes diszciplínák tananyagtartalmi, közvetített ismeretei és kialakítandó kompetenciái.

A központilag – HEFOP támogatással – kimunkált tantárgyi programok egy kicsit segítenek ugyan az új alapképzések tantárgyi tartalmainak kimunkálásában, azonban nem pótolják az egyes intézményeken, tanszékeken folyó tananyagfejlesztő kutatásokat és tananyagfejlesztő munkát. Ennek erőforrásigénye nem becsülhető meg, de aligha vitatható, hogy igen jelentős összeget és energiát tesz ki. Rendkívül fontos lenne ezeknek a tananyagfejlesztő kutatásoknak a támogatására központi pályázatokat hirdetni. Az ilyen tananyagfejlesztő kutatások általában viszonylag szerény támogatással megvalósíthatók. Sajnos az oktatásirányítás ezt eddig elmulasztotta. Az átmenet idejére (4–5 évre) egy pályázati elveken működtetett, évi 800–1000 millió forint nagyságú tananyag-fejlesztési alap (előirányzat) jelentősen előmozdíthatná a megoldást az átmenetnek ezekben a gondjaiban.

A bolognai képzés bevezetésével kapcsolatban megfogalmazódott problémák

2007 elején a kétféle képzés bevezetése már jelentősen előrehaladt Magyarországon. Jól lehet az oktatásirányítás nagyobb részt sikertörténeetről beszélni a felsőoktatási képzés reformja kapcsán, azonban – főleg intézményi szinten – számos probléma fogalmazódott meg. A következőkben igyekezünk áttekinteni a kétszintű képzés bevezetésével kapcsolatban felmerült problémákat.

A bolognai képzési forma bevezetésével kapcsolatban a leggyakrabban megfogalmazott kritikák a következők:

- A kétszintű képzés megvalósítása során az intézményeknek igen szűk a szabadsága, a képzési programok lényegében központilag – igaz, az intézmények közös fejlesztési programjának keretében – születtek.
- Nincs elegendő pénzügyi támogatás az intézményi teendők finanszírozására.
- Kevés az idő az új tantervek, tantárgyi tematikák, tankönyvek, jegyzetek, segédanyagok elkészítéséhez.⁷
- Sok esetben sem a tantervekben, sem a tananyagokban lényeges strukturális, vagy tartalmi változás nem következett be, gyakran a korábbi képzés szint változatlanul kap új elnevezést.⁸ Az oktatók véleménye szerint „nem fog változni ezután se a képzés tartalmi szerkezete”.⁹ „Megfigyelhető pl. a közgazdasági egyetemeken azon törekvése, hogy némi átalakítás után az első három képzési évet nevezik ki bachelor foko-

7 „Nincs elegendő intézményi szabadság, pénzügyi támogatás, idő (új tantervek kialakítására). De: ahol az intézményvezetés elkötelezettebb, ott a haladás is nagyobb” – írja Derényi (2005). Lásd, Derényi András: A többciklusú képzés bevezetésének helyzete Európában. www.eszeg.sulinet.hu/bologna/derenya.ppt

8 „A főiskolák eddig is ezt a képzést végezték, tehát nekik nem okoz nehézséget továbbra is folytatni, nem kell átállniuk, szemben az egyetemekkel, hiszen azok eddig inkább a mostani master képzésnek megfelelő, de hosszabb időtartamú – általában öt éves – elméleti képzést folytattak” – nyilatkozta az egyik főiskola rektorhelyettese. (2007-01-10 - www.edupress.hu http://www.unipresszo.hu/start.php?mi=rovat&id=78&cikk_id=2337&a=ok)

9 UniversitasPress. Az egyetemi és főiskolai oktatók véleménye a kétsziklusú képzésről. (2006-09-15) http://www.unipresszo.hu/start.php?mi=rovat&id=44&t=FALSE&j_b=3&j_j=&cikk_id=2174&a=ok#

zat kiadására alkalmas első lépcsőnek »már 10 éve ezt csináljuk« jelszóval.¹⁰ Mint Barakonyi írja: „Szinte nem esik szó azokról a reformokról, amelyek az oktatás tartalmi megújulását céloznák: mást kellene oktatni, más módon (EU ismeretek, képességfejlesztés, bonyolult helyzetben való eligazodás képessége, felkészítés összetett problémák megoldására, team-munkára, magasabb szintű nyelvtudás és kommunikációs képességek, magasabb szintű alkalmazható számítástechnikai ismeretek). Röviden: a gyakorlatban jobban hasznosítható új ismeretekre és képességekre, kompetenciákra lenne szükség; új oktatási és tanulási technológiával”.¹¹

- Zavar tapasztalható az első ciklus céljait illetően, és probléma az alapfokozat elfogadtatása a társadalommal, a munkaerőpiaccal. „A társadalom, ezen belül a BSc, MSc diplomával majd rendelkezőket alkalmazó vállalatok számára nem kellően ismert a diploma mögött álló képzés.”¹² „Az oktatók általános véleménye szerint a bolognai rendszerű képzés legnagyobb problémája az alapképzés utáni elhelyezkedési lehetőségek – ma még – bizonytalan volta.”¹³ „Az új rendszer leggyengébb pontja – már a rektorok említése alapján is a rendszer nem megfelelően történt előkészítéséből adódott – az első BA/BSc diplomával rendelkezők vélt munkaerő-piaci fogadtatása. »A reform leggyengébb láncszeme a munkaerőpiac. Seholy Európában nem tudták rendszeresen bevonni a munkaerőpiac szereplőit.«.”¹⁴ „A folyamat résztvevői közül nem látni a munkaadói oldal bevonását (a Bologna Nyilatkozat megfogalmazásánál még ott voltak). A hallgatói mobilitás megteremtésének célja végül is a mobil munkaerő megteremtése. Fennáll a veszély, hogy a Bologna folyamattal kapcsolatos modernizáció egy belterjes akadémiai folyamatba torkollik.”¹⁵
- „Azzal is szembe kell nézni, hogy az új rendszerre való áttérés társadalmopolitikai változásokat is magában hordoz. Azáltal, hogy a képzést kétfázisúvá tették, megvan a veszélye annak, hogy a BA/BSc fokozaton tanultak alapidplomája több szempontból is kevesebbet ér majd, mint a régi egyetemi diploma. ...ez az alapképzés egy kitolt érettségi.”¹⁶
- Az oktatók „mélyreható problémaként értékelik azt, hogy az alapképzés nem készíti fel a fiatalokat az értelmiségi létre.”¹⁷

10 Barakonyi Károly (2002) A modernizációs folyamat csapdái (a Bologna deklaráció alap gondolatai, a gazdasági felsőoktatás teendői). 2002. december 20.

11 Barakonyi (2002)

12 Dr. Molnár Károly oktatási rektorhelyettes: Kétszintű képzés a Műegyetemen. <http://www.bme.hu/bmeu/szekcio1t.html> BMEU konferencia 2003 január 22-23

Pokorni Zoltán is hasonlóan nyilatkozott. Szerinte nem tudni: a munkaerőpiac hogyan fogadja majd a bachelor diplomásokat, vagy hogy az első szint elvégzése után hogyan lehet majd továbblépni a következő, master fokozatra. Úgy vélte: egy-két éven belül mindenképpen korrekcióra lesz szükség, függetlenül attól, hogy ki lesz kormányon. A Bologna megállíthatatlan. Pokorni szerint akárki kerül kormányra, korrigálnia kell. Népszabadság, Varga Dóra, 2005. október 27.

13 UniversitasPress. Az egyetemi és főiskolai oktatók véleménye a kétciklusú képzésről (2006-09-15) http://www.unipresszo.hu/start.php?mi=rovat&id=44&t=FALSE&j_b=3&j_j=&cikk_id=2174&a=ok#

14 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

15 Barakonyi (2002)

16 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

17 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

- „Az új rendszerű képzés körüli bizonytalannak látott jövőhöz nagymértékben hozzájárult szerintük, hogy a mesterképzés kialakítása nem az alapképzés bevezetésével egyidőben történt.”¹⁸
- „Az új rendszerű képzés alapszinten – számos pozitív hatása mellett – nem nyújt megoldást még a felsőoktatás több, ma is létező strukturális problémájára, mint például a tömegképzés és az ehhez szükséges infrastruktúra elégtelen volta, vagy az oktatói kar kedvezőtlen korösszetétele.”¹⁹
- Az oktatási intézményeken belül egyes szakterületek, egységek, személyek súlya megváltozik. A hagyományos, az oktatók által megszokott oktatási folyamatot meg kell változtatni.²⁰ Érzékelhető egy generációs választóvonal is az oktatók között: a fiatalabbak inkább támogatják az átalakulást, míg az idősebbek kevésbé.²¹
- Nehézkes a tanulás-orientált képzésre történő módszertani áttérés.²² „...nem ösztönözzük kellőképpen a folyamatos tanulást. Ennek eredményeként a képzés hatékonysága elmarad a kívánatostól.”²³
- „A reform végrehajtása töméntelen többletfeladatot jelent: az új tantárgyak, programok, új szakok, új irányítási rendszerek kialakítása hatalmas energiát emészt fel, érdeksérelemmel jár. Talán ez is magyarázza oktatóink egy részének szenvedélyes szembenállását.”²⁴
- „Mint minden átalakulás, ez is éveken át tartó bizonytalanságokkal, kiforratlanságokkal, és jelentős utólagos korrekciókkal jár majd (a mesterciklus beüzemelésével az ott szerzett képzési tapasztalatok vissza fognak hatni az alapciklusra, így 6–8 év múlva várható lesz az alapképzéseknek egy alaposabb korrekciója).”²⁵
- „Általános probléma az átmenet kezelése a régi szisztémából az újba, a kifutó és a felfutó rendszer között mozgó hallgatók kezelése. (Ez nálunk egyes számítások szerint mintegy 30%-os túlmunkaterhelést fog jelenteni az intézmények számára az átmenet első éveiben.)”²⁶
- „...létezik egyfajta rivalizálás, helyezkedés a felsőoktatási intézmények között. ...Ez a háború ez kenyérharc... a potenciális hallgatói létszám csökken.”²⁷ „A főiskolák és egyetemek között más módon alakul ki verseny a hallgatókért és az oktatókért. Megváltozik a hallgatók helyzete az intézményeken belül, a tömegképzéshez kapcsolódó problémák a BSc képzésben erősebben fognak jelentkezni.”²⁸
- A főiskolák és az egyetemek nem működnek együtt az új képzés kialakításában. „A gazdasági felsőoktatás egyetemi szintű művelői nem érzik feladatuknak, hogy a főiskolákkal egyeztessenek, nem készül közös, összehangolt koncepció, ennek hiányá-

18 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

19 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

20 Molnár (2003) Im.

21 Derényi (2005) Im.

22 Derényi (2005) Im.

23 Molnár (2003) Im.

24 Barakonyi Károly (2004) Bologna: kiért szól a harang? *Élet és Irodalom*, 2004. 48. évfolyam, 45.

25 Derényi (2005) Im.

26 Derényi (2005) Im.

27 UniversitasPress 2006-09-15 Im.

28 Molnár (2005) Im.

ban nincs sok esély arra, hogy egy hazai főiskolai hallgató átléphessen az egyetemen folyó főiskolai képzésbe...”²⁹

- Minőségi problémák. „A hagyományos főiskolai és egyetemi képzés helyére lépő BSc és MSc képzés csak akkor lehet hatékony, ha az elvárt jó minőségű diploma követelményeiből indulunk ki a képzésekhez szükséges rendszer kialakításakor és nem a minimális változtatást tűzzük ki célul.”³⁰ Barakonyi is azt hangsúlyozza, hogy: „a sokat emlegetett, indulatosan bírált minőségromlást nem a Bologna-folyamat eredményezi, hanem éppen a régi elitoktatásra kifejlesztett oktatási-tanulási formák tömegoktatási viszonyok közötti továbbélése idézi elő”³¹

Tettek és teendők

A jogszabályi keretek

A kétciklusú képzést először az 1993. évi felsőoktatási törvény 2005. évi módosítása³² iktatta törvénybe (2005. október 13-án).

A törvénymódosítás a felsőoktatási törvény a felsőoktatási képzés szintjeinek és formáinak korábbi meghatározása mellé, s annak változatlanul hagyásával egy új szakaszban (87/A§) bevezette a kétciklusú képzést: az alapképzést és a mesterképzést.³³ A szabályozás értelmében – 87/B (5) – „Az alapképzésben alapfokozat (baccalaureus, bachelor) és szakképzettség szerezhető. Az alapfokozat az első felsőfokú végzettségi szint, amely feljogosít a mesterképzés megkezdésére. Az alapképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. Az alapképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettséget lehet szerezni az alapképzésben. A gyakorlatigényes alapképzési szakokban egy félévig tartó összefüggő szakmai gyakorlatot kell szervezni. Az összefüggő szakmai gyakorlat teljesítése feltétele a záróvizsgára bocsátásnak. Az alapképzésben legalább száznyolcvan kreditet – összefüggő szakmai gyakorlat esetén legalább kettőszázötven kreditet – kell és legfeljebb kétszáznegyven kreditet lehet teljesíteni. A képzési idő legalább hat, legfeljebb nyolc félév”.

A mesterképzéssel kapcsolatban a jogszabály így fogalmaz: „(6) A mesterképzésben mesterfokozat (magister, master) és szakképzettség szerezhető. A mesterfokozat a második felsőfokú végzettségi szint. A mesterképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettség szerezhető a mesterképzésben.

29 Barakonyi (2002) Im.

30 Molnár (2003) Im. A legfontosabb problémák az alábbiak: – a képzés minőségének romlása, – a tömegképzés-elitképzés ellentmondó igényei, – a képzések nem kellő rugalmassága, – a munkaerőpiachoz nem jól illeszkedő oktatás, – nem kellő felkészítés a teljes diplomás életpályára. Ugyanakkor Molnár azt is hozzászólja, hogy ezekre: „akkor is megoldást kellene találnunk, ha nem vezetnénk be a kétciklusú képzést”.

31 Barakonyi (2004)

32 2005. évi CVI. Törvény a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról

33 1993. évi LXXX. törvény 87/A. § (1) A felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai: *a*) az alapképzés, *b*) a mesterképzés, *c*) a doktori képzés. (2) Az alap- és mesterképzést egymásra épülő ciklusokban, osztott képzésként, illetve jogszabályban meghatározott esetben egységes, osztatlan képzésként lehet megszervezni. A ciklusokra bontott, osztott és az egységes, osztatlan képzések szerkezetét a Kormány határozza meg. (3) A felsőoktatás keretében – az (1) bekezdésben foglaltak mellett – felsőfokú végzettségi szintet nem biztosító képzésként *a*) felsőfokú szakképzés, *b*) szakirányú továbbképzés is szervezhető.

A mesterképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. A mesterképzésben – figyelembe véve a (7) bekezdésben meghatározottakat – legalább hatvan kreditet kell és legfeljebb százhusz kreditet lehet megszerezni. A képzési idő legalább két, legfeljebb négy félév”.

A törvénymódosítás egyben a felsőoktatási törvénynek a Kormány a felsőoktatással kapcsolatos feladatai körében (72. §) új feladatokat iktatott, amelyek közül témánk szempontjából a legfontosabb az s.) pont, mely szerint [a Kormány], „szabályozza a 87/A. §-ban meghatározott többciklusú képzés rendjét, az osztott és az osztatlan képzések szerkezetét, a képesítési keretet, az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek számát, valamint az indítással összefüggő eljárási rendet, továbbá a külső, nem felsőoktatási intézményi keretek között folyó gyakorlati képzés képzési idejét”.

A törvénymódosítás a fentiekkel összefüggésben a kiadott okleveleket is szabályozza.³⁴

Az új 2005. évi felsőoktatási törvény³⁵ szó szerint veszi át a fenti szövegeket. A 11. §-ban a korábbi 87/A. szakasz szövegét,³⁶ a 32. § pedig a korábbi 87/B. §-ban írottakat.³⁷

Az új törvény valamivel pontosabban azonosítja a Kormány feladatait: 32. § (11) szerint „a Kormány határozza meg a) az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek számát, valamint az indítással összefüggő

34 87/F. § (1) A Magyarországon kiadott oklevelek által tanúsított végzettségi szintek angol nyelvű jelölése: a) alapképzés „Bachelor” vagy „baccalaureus” (rövidítve: BA, BSc), b) mesterképzés „Master” vagy „magister” (rövidítve: MA, MSc). (2) A mesterképzéssel rendelkezők az oklevelük által tanúsított szakképzettség előtt az „okleveles” megjelölést használják (okleveles mérnök, okleveles közgazdász, okleveles tanár stb.). (3) Az orvosok, a fogorvosok, az állatorvosok, a jogászok oklevele doktori címet tanúsít. Ezek rövidített jelölése: dr. med., dr. med. dent., dr. vet., dr. jur. (4) A doktori képzésben szerzhető oklevél által tanúsított tudományos fokozat a „Doctor of Philosophy” (rövidítve: PhD), a művészeti képzésben „Doctor of Liberal Arts” (rövidítve: DLA).

35 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról.

36 11. § (1) A felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai: a) az alapképzés, b) a mesterképzés, c) a doktori képzés. (2) Az alap- és mesterképzést egymásra épülő ciklusokban, osztott képzésként, illetve jogszabályban meghatározott esetben egységes, osztatlan képzésként lehet megszervezni. A ciklusokra bontott, osztott és az egységes, osztatlan képzések szerkezetét a Kormány határozza meg. (3) A felsőoktatás keretében – az (1) bekezdésben foglaltak mellett – felsőfokú végzettségi szintet nem biztosító képzésként a) felsőfokú szakképzés, b) szakirányú továbbképzés is szervezhető.

37 2005. évi CVI. Törvény 32 § (5) „Az alapképzésben alapképzés (baccalaureus, bachelor) és szakképzettség szerzhető. Az alapképzés az első felsőfokú végzettségi szint, amely feljogosít a mesterképzés megkezdésére. Az alapképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. Az alapképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettséget lehet szerezni az alapképzésben. A gyakorlatigényes alapképzési szakokban egy félévig tartó összefüggő szakmai gyakorlatot (a továbbiakban: összefüggő szakmai gyakorlat) kell szervezni. Az összefüggő szakmai gyakorlat teljesítése feltétele a záróvizsgára bocsátásnak. Az alapképzésben legalább száznyolcvan kreditet – összefüggő szakmai gyakorlat esetén legalább kettőszáztíz kreditet – kell és legfeljebb kétszáznegyven kreditet lehet teljesíteni. A képzési idő legalább hat, legfeljebb nyolc félév. (6) A mesterképzésben mesterképzés (magister, master) és szakképzettség szerzhető. A mesterképzés a második felsőfokú végzettségi szint. A mesterképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettség szerzhető a mesterképzésben. A mesterképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. A mesterképzésben – figyelembe véve a (7) bekezdésben meghatározottakat – legalább hatvan kreditet kell és legfeljebb százhusz kreditet lehet megszerezni. A képzési idő legalább két, legfeljebb négy félév”.

eljárási rendet, továbbá azokat a szakokat, amelyekben külső, nem felsőoktatási intézményi keretek között folyó gyakorlati képzést kell szervezni, *b*) a felsőfokú szakképzés szervezésének rendjét, *c*) a doktori fokozat megszerzésének feltételeit, a doktori iskola létesítésének eljárási rendjét”.

A törvény ide vonatkozó részei is jól tükrözik, hogy a törvény elfogadtatása során a miniszter esetenként komoly kompromisszumokra kényszerült. Ugyanis a többciklusú képzés rendjének, a képesítési keretnek, a képzés indítási eljárásának meghatározására vonatkozó szabályozási jogköreit csak a Magyar Rektori Konferenciával egyetértésben gyakorolhatja.³⁸

Sikertörténet vagy kapkodás?

2005 végére tehát megteremtődtek a kétciklusú képzésre történő átállás jogi feltételei. Ennek nyomán az alapképzési szakok létesítése 2006-ra nagyjából minden szakterületen megtörtént, és 2007-től lényegében Magyarország átállt a kétciklusú képzésre. A miniszter és helyettesei sikertörténetéről beszéltek.

„Magyar Bálint történelmi jelentőségűnek nevezte az új oktatási koncepció törvényi háttérének megalkotását. A törvény létrejöttének háttére, hogy Magyarország csatlakozik az Európai Felsőoktatási Térséghez, és 2006-tól bevezetik az angolszász típusú képzési formát, melynek legnagyobb előnye, hogy egyesíti a tömegképzés és az elitképzés igényeit, illetve nagymértékben megkönnyíti a hallgatói mobilitást.... Mang Béla, helyettes államtitkár beszámolt a bergeni konferencia eseményeiről. A Bologna Koordinációs Testület részletes jelentést készített a 2003–2005 közötti időszakra kitűzött prioritások megvalósításáról (minőségbiztosítási rendszer kialakítása, kétciklusú képzés megvalósítása, oklevelek és tanulmányi idők elismerése). Pozitívan értékelték hazánk csatlakozási lépéseinek előrehaladását, »nagyon jól teljesített« értékelést kaptunk.”³⁹

Azóta azonban mintha kicsit módosult volna ez a teljesen pozitív kép.

Úgy tűnik, a bolognai képzés bevezetésében nem egy minisztériumi vélemény szerint is kicsit „túl jó tanulók” voltunk. Lényegében feltételek nélkül, a korábbi képzés figyelmen kívül hagyásával s ilyen rövid átmenettel az „Európai felsőoktatási térség” országai közül csupán három-négy ország vezette be a kétciklusú képzést. A bevezetés kapkodására jellemző, hogy miközben az alapszakok létesítését sikerült 2006-ra nagyjából befejezni, és lényegében mindenhol elindult a képzés, ugyanakkor a mesterszakok létesítése igencsak elmaradt, alig van néhány szakterület, ahol 2006-ra sikerült mester szakot indítani. Tehát a hallgatók úgy jelentkeztek a 2006-ban induló

38 153. § (1) A Kormány felhatalmazást kap arra, hogy rendelettel szabályozza... 5. a többciklusú képzés rendjét, a képesítési keretet, a képzés indításának eljárását, a doktori képzés szabályait. (2) Az oktatási és kulturális miniszter rendeletben szabályozza... *b*) az alapképzés és a mesterképzés képzési és kimeneti követelményeit,... (3) A Kormány *a*) az (1) bekezdés 2., 14–15., valamint az 5. pont szerinti – a többciklusú képzés rendjének, a képesítési keretnek, a képzés indítási eljárásának meghatározására vonatkozó – szabályozási jogköreit a Magyar Rektori Konferencia, *b*) az (1) bekezdés 1., valamint 5. pont szerinti a doktori képzés szabályainak meghatározására vonatkozó jogkörét a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság egyetértésével gyakorolja.

39 A Parlament elfogadta a Felsőoktatási Törvényt. *Educatio Press* 2005 május 25. 19:03 <http://www.eduport.hu/cikk.php?id=12168> – letöltés 2007 január

BSc szakokra, hogy lényegében senki nem tudta, hogy milyen mester szakokon tanulhat majd tovább.

Más oldalról a bevezetett alapszakok kialakítása erőteljesen „belterjes” volt. A belterjességre jó példa, hogy Magyarországon három fajta BSc alapképzés van: az egyik olyan, hogy 3 évbe beletömörítették a korábbi teljes főiskolai képzést, a másik olyan, hogy az alapképzésbe beletömörítették a korábbi öt éves egyetemi képzést, a harmadik pedig olyan, hogy az alapképzésbe az öt éves egyetemi képzés első három évét tették bele, tekintet nélkül arra, hogy az így kialakult képzés alkalmas-e a munkaerőpiacon bármire. A három fajta egy dologban közös, abban, hogy a munkaerőpiac, a gazdasági szféra igényei senkit nem érdekeltek, – a munkaadók az egész alapképzés-mesterképzés átalakításról lényegében semmit nem tudnak – miközben egy-két év múlva kezdenek kilépni a BSc képzettséggel rendelkezők a munkaerő-piacra. De a szülők és a fiatalok sem igazán tudják – mint ahogyan a minisztériumok sem – hogy mire is való az alapképzési diploma, mire alkalmas az ilyen diplomával a munkaerő-piacra kilépő fiatal.

Érdemes röviden kitérni arra, hogy mi is az a mélyebb ok, ami a kétszintű képzés elterjedése mögött áll. Ez nem más, mint a felsőoktatás tömegesedése és a mély szakképzés közötti ellentmondás. A felsőoktatás kiterjedése a fejlett országokban ma már eléri, sőt meghaladja a releváns korosztály felét, s nyilvánvaló, hogy ekkora tömegben nincs szükség a korábbi szisztémának megfelelő mély szakmai ismerettel bíró szakemberre a munkaerőpiacon. Nincs szükség egyetlen országban sem a csillagászok vagy atomfizikusok százaira, de irodalmárok, történészek és pszichológusok ezreire, vagy kommunikációs szakemberek tízezeire sem, még ha kezdetben ebben az irányban is bővül a képzés szerkezete. S ugyancsak nyilvánvalóan nem tudnak végzettségüknek megfelelő munkát találni a mérnökök, közgazdászok s jogászok tízezrei sem.

Arról van tehát szó, hogy a tömeges felsőoktatás esetében értelmét veszti a direkt szűk és mély szakképzés. Hiszen gazdaságilag irracionális – és nem gazdasági szempontokból is ésszerűtlen – nagy tömegben drágán specialistákat úgy kiképezni, hogy nagy részük nem dolgozik majd szakmájában, vagy végzettségénél alacsonyabb szintet igénylő szakmai foglalkoztatása lesz.

A lineáris képzés bevezetése megoldja ezeknek a problémáknak jó részét.

Az alapképzési szakasz ugyanis csupán előszakképzettséget nyújt. A BSc végzettséggel a munkaerőpiacra lépők nem rendelkeznek mély és szűk szakképzettséggel, hanem viszonylag széles, nem túl mély szakmai ismeretekkel. A három év után a munkaerőpiacra lépő diplomások szakmai végzettsége tehát elég általános ahhoz, hogy ha nem, vagy nem teljesen szakirányának vagy végzettség szintjének megfelelően helyezkedik el, részint akkor sem vész kárba sok feleslegesen tanult mély szakmai ismeret, részint gyorsan az elhelyezkedésnek megfelelően korrigálhatóak az ismeretek.

A tömeges felsőoktatás csak úgy egyeztethető össze valamennyire a gazdasági igényekkel, ha első szintje „előszakképzéssé” válik. Olyan képzésre van szükség, amely akkor sem okoz nagy veszteséget (pénzben, erőfeszítésben stb.) ha a tömeges kibocsátás miatt nem hasznosul. Tehát ha egy BSc végzettségű közgazdász titkárnő lesz, vagy egy BSc végzettségű fizikus favágó, egy BSc végzettségű testnevelés szakos vagyon-

ór, akkor senki nem fog felszisszeni, az elpazarolt tudás és ráfordítás miatt. Hiszen nem tanult olyan sok és mély, speciális szakmai ismeretet, hogy nagy kár lenne érte, ha elfelejti, ráadásul amit tanult nagyszerűen tudja használni titkárnőként, favágóként ill. éjjeliőrként. Az is fontos, hogy ő maga sem lesz elégedetlen, ha inkongruens elhelyezkedésre kényszerül. Ráadásul ez a képzés jelentősen olcsóbb, mint a szűk és mély képzés.

Ha pedig szakmájának megfelelően helyezkedik el, s mélyebb ismeretekre is szüksége van a munkakörében, akkor visszamegy a második képzési ciklusra, s mestere lesz szakmájának.

A hazai – de az európai országok nem jelentéktelen részében is – az átállás egyelőre nem ilyen jellegű, hanem egyszerűen csak átfestették a kapufélfát, de mögötte a képzés lényegében változatlan.

A Bolognai Nyilatkozat ajánlása hangsúlyozza, hogy „az első ciklus után adott fokozat, mint megfelelő képesítés alkalmazható az európai munkaerőpiacon”. A fentiekből következik, hogy ez a munkaerő-piaci alkalmazhatóság azonban nem ugyanolyan, mint a korábbi mély szakképzésre épülő felsőoktatás esetében. Erről azonban a munkaadók sem tudnak még. De a szülők és a fiatalok sem igazán tudják – mint ahogyan a minisztériumok sem – hogy mire is való ez a képzés.

A gazdasági szféra bevonása, értékelés, elemzés és PR

Az alapképzési szakokat, azok képzési tartalmát, a kialakított követelményeket a gazdasági szféra szereplőinek széleskörű bevonásával kell áttekinteni, felülvizsgálni és a szaklétesítésbe a gazdasági szféra szereplőinek meghatározó szerepet kell adni. A felsőoktatási törvényben meg kellene teremteni a munkaadók mainál lényegesen szélesebb körű bevonásának a testületi, szervezeti kereteit, főleg az ágazati szintű képzési, a minőségbiztosítási és a fejlesztési döntések esetében.

A minisztériumnak és az intézményeknek széleskörű kutatásokat kellene indítani a kétciklusú képzés gazdasági összefüggéseinek elemzésére, továbbá az ezzel kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok vizsgálatára. A kutatásoknak át kellene tekinteni a létesített, és indított alapszakok gazdasági illeszkedését, a munkaadói elvárásokat.

A minisztériumnak és az intézményeknek – ezekre a kutatásokra, elemzésekre támaszkodva – széles körű tájékoztatási akciókat kellene indítani mind a munkaadók, mind a tanulók, hallgatók felé.

Megfontolandó az is, hogy néhány európai ország gyakorlatának megfelelően a „tisza angolszász modell” helyett egy átmeneti modellt lehessen létrehozni. Azaz lehetővé tenni hogy az alapképzésre épülően ne csak mesterképzést, hanem főiskolai befejező képzést is lehessen adni. (Ezt lehetne Practice BSc-nek is nevezni, de éppen a magyar hagyományok miatt célszerű a főiskolai végzettség nevet megtartani.) Ez azt jelentené, hogy megmaradnak a hagyományos egyetemi és főiskolai végzettségek, de „alájuk” bekerül a BSc végzettség.

Végül is abban lehet összefoglalni az elmondottakat, hogy egy széleskörű elemzés, értékelés, és tájékoztatás – valamint erre épülő esetleges korrekciók – nélkül a két-

szintű képzés hazai bevezetése, sikertörténet helyett súlyos munkaerő-piaci és foglalkoztatási zavarokhoz vezethet.

A finanszírozásról még egyszer

A finanszírozással a fentiekben már egyszer foglalkoztunk. Itt csak röviden és más szempontokból térünk rá.

A kétlépcsős képzés bevezetésének finanszírozási – kormányzati – feladatai három kérdéskörben foglalhatók össze:

- a finanszírozás módszerének átalakítása az átállás miatt és
- az átállás fejlesztés-finanszírozási kérdései

–A finanszírozás módszerének átalakítása az átállás miatt

Az átállás miatt felmerülő finanszírozási módszerváltozás abból adódik, hogy a főiskolák és az egyetemek finanszírozási színvonala eltérő volt a korábbi időszakban. A BSc képzés bevezetése nyomán az egyszerű normatív finanszírozás azzal a következménnyel járna, hogy az egyetemek finanszírozási szintje jelentősen csökkenne – azaz az azonos képzést végző főiskolákéval azonos szintre állna be. Ez az egyetemek esetében jelentős kondicionális gondokat okozna, mivel az egyetemek személyi állományában jelentősen több az alkalmazott és az oktató, s ezen belül a magasabb fizetési besorolású oktató, s – részben ebből is adódóan – általában az infrastruktúra is fajlagosan nagyobb, s nagyobb működési költség igényű. Ezt azzal szokták indokolni, hogy az egyetemeken a kutatás és a tudományos utánpótlás (doktori) képzés ezt szükségessé teszi. Tegyük hozzá, hogy ez a kondicionális probléma csak időleges, amennyiben az MSc és a PhD képzés magasabb normatíváival a rendszer kompenzálja az egyetemekeket a BSc képzés alacsonyabb normatívái miatti forráskiesést.

Itt most azt vizsgáljuk meg, hogy az új felsőoktatási törvény nyomán életbelépő finanszírozás mennyiben segíti, vagy gátolja a kétszintű képzés bevezetését.

Az új felsőoktatási törvény a korábbi egyszerű (csak a hallgatólétszámra és differenciált képzési normatívákra épülő) normatív finanszírozás helyett egy több indikátorra épülő képletszerinti finanszírozást vezetett be. Ennek lényege – a képzési normatívák számának emelése mellett – az, hogy a teljes munkaidőben foglalkoztatott minősített oktatók továbbá az államilag finanszírozott képzésben részt vevő doktoranduszok létszáma alapján is folyósítanak támogatást (ezt nevezik tudományos célú támogatásnak). Továbbá folyósítanak még pénzt fenntartási támogatás címen is, amelyet az alkalmazottakra valamint a hallgatókra vetített normatívák alapján határoznak meg, továbbá az agrár és orvosképzés esetében kiegészítő normatívát is nyújtanak (gyakorlatigényes képzés címen).

A törvény mellékletében rögzíti a képzési normatívák esetében a szakirányok és a képzési szintek egymáshoz képest, valamint a bruttó átlagkeresethez viszonyított arányait, az alábbiak szerint.

4. táblázat: A képzési normatívák arányai a felsőoktatási törvényben

Finanszírozási csoport	Alapképzés	Mesterképzés	Doktori képzés	Felsőfokú szakképzés	Szakirányú továbbképzés
Első	1	1,75	2,5	1	1
Második	1,5	2,625	3,75	1,5	1,5
Harmadik	2,25	4	-	2,25	-

A számítási alap (1) a költségvetési évet megelőző második évre számított és a KSH által közzétett nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset egy egész hattizedszerese.

Mindenképpen figyelmet érdemel a törvény azon törekvése, hogy a normatívákat ki akarja vonni az éves szabályozó alkuból ezzel az arányrögzítéssel. Ez meglehetősen sajátos dolog anélkül, hogy tudnánk, mit is tartalmaznak az egyes finanszírozási csoportok (ugyanis azokat nem sorolja fel a törvény). A szándék nyilvánvalóan az volt, hogy az egyes szakmai lobbicsoportok közötti alkut elkerülje a tárca. A helyzet azonban az, hogy ez az alkut nem csökkenti legfeljebb más területre teszi át – minden szakcsoport a magasabb finanszírozási kategóriába akar majd átkerülni.

A tudományos célú támogatást – amely a törvény szerint nem lehet kevesebb, mint az adott évben a képzési támogatás teljes összegének ötven százaléka – felerészt a felsőoktatási intézmény kutatási eredményei alapján osztják el a tényleges fenntartási mutatók helyett. A másik felét pedig az oktatói és kutatói munkakörben foglalkoztatottak és a doktorandusz hallgatók létszáma és teljesítménye alapján kell elosztani a felsőoktatási intézmények között.

A fenntartói támogatásnak elég nyilvánvalóan semmi köze nincs az intézmény tényleges fenntartási kiadásaihoz. A fenntartói támogatást az államilag támogatott képzésben részt vevő hallgatói létszám, illetve a hallgatói létszámra számítható alkalmazotti létszám alapján kell ugyanis elosztani. A törvény azt is rögzíti, hogy a „fenntartói támogatás jogcímen rendelkezésre álló összeg nem lehet kevesebb, mint az adott évben a képzési támogatás teljes összegének ötven százaléka”. Egy sajátos védelem is helyet kap a törvényben: „Ha az államilag támogatott képzésben részt vevő hallgatók számított létszáma az előző tanévhez képest csökken, a fenntartói támogatásra rendelkezésre álló összeget a csökkenés arányának megfelelően meg kell emelni”. Tehát annál nagyobb fenntartói támogatást kap az intézmény, minél jobban csökken a hallgatólétszáma.

Ráadásul a törvény hosszan sorolja azokat a feladatokat, amelyekhez a normatív támogatáson felül pályázati úton forrásokhoz lehet jutni, továbbá azokat a célokat, amelyekhez a minisztérium megállapodás alapján pénzt adhat. Ez utóbbiak jellegét jól bizonyítja mindjárt az első, mely szerint „eseti, speciális intézményi feladathoz” adhat a minisztérium megbízással támogatást. De adhat például „a kiemelkedő oktatói, kutatói, fejlesztői tevékenységet folytató felsőoktatási intézmények támogatásához” is.

Tehát az új felsőoktatási törvény finanszírozási konstrukciója alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kormányzat jól kitapinthatóan a felsőoktatási intézmények képviselőinek, vezetőinek, az akadémiai szféra meghatározó szereplőinek érdekeit állította előtérbe. A korábbi kvázi-piaci finanszírozási modell helyébe a kialakult

pozíciók megőrzését szolgáló alapvetően input-jellegű finanszírozás lépett, amely nem kis szerepet biztosít az eseti döntéseknek, s a szubjektivitásnak is. (Nyilván a meghatározó lobbik abban bíznak, hogy ezeket az eseti döntéseket ki tudják a maguk előnyére használni, – a minisztérium pedig ezektől a kikapuktól reméli, hogy a tönk szélére kerülő intézményeket meg tudja menteni.)

Végül is arra a kérdésre, hogy ez az új finanszírozási rendszer segíti, vagy akadályozza a kétszintű képzésre történő átállást, azt válaszolhatjuk, hogy bár az egyetemeken esetében a képzési támogatás mérsékelten romlik, azonban az új finanszírozási elemek miatt kondicionális helyzetük javul. A mesterképzésnek az alapképzéshez viszonyított 175%-os aránya alapján – mint korábbi elemzéseink⁴⁰ mutatják – az egyetemek, mérsékelten rosszul járnak, az állami főiskolák pedig mérsékelten jól. (Az állami egyetem támogatása 2004–2008 között kb. 5%-kal csökken emiatt, az állami főiskoláké pedig kb. 3%-kal növekszik 2004-es értéken számolva.) Az átállás során tehát a BSc szint bevezetése elvileg rontja az egyetemek kondícióit, ugyanakkor a tudományos és a fenntartási támogatás bevezetése elsősorban nekik kedvez, s az utóbbi hatás valamivel erősebb.

–Az átállás fejlesztés-finanszírozási kérdései

A kétszintű képzésre történő átállás jelentős program, tantárgy és tananyag fejlesztési költségeit 2004–2006 között jelentős forrásokkal támogatták az Operatív Programok, elsősorban a HEFOP, mint arról korábban már volt szó. A 2007–2013 időszakban az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében is jelentős forrásokat terveznek a felsőoktatás fejlesztésére fordítani. Itt most erre nem térünk ki részletesen, de a célok és prioritások áttekintése alapján kijelenthető, hogy a bolognai képzés megvalósításához, megszilárdításához mind a működés, mind a fejlesztés területén megfelelő források állnak rendelkezésre. A fejlesztéshez azonban nélkülözhetetlen az intézmények és az oktatók aktivitása.

Az oktatók motiváltsága

A kétszintű képzés bevezetése igen jelentős oktatói többletmunkát igényel a szakindítások kidolgozásától, az új tantárgyi programok kidolgozásán keresztül, az új jegyzetek, segédanyagok, szemléltető anyagok, gyakorlati példák, esettanulmányok stb. kidolgozásáig. Alapvető kérdés tehát az oktatók motiváltsága.

Az új felsőoktatási törvény az oktatók helyzetét több vonatkozásban is érintette. Szabályozta a kötelező óraszámot,⁴¹ heti 10 órában előírva azt. A törvény a vezetők

40 Polónyi István (2004) A lineáris képzésre való átállás finanszírozási kérdései. Kézirat. 2004. 05. 15 (A tanulmány a felsőoktatási helyettes államtitkár megrendelésére készült.)

41 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról 84. § (2) Az oktató a heti teljes munkaidejéből – két tanulmányi félév átlagában – legalább heti tíz órát köteles a hallgatók felkészítését szolgáló előadás, szeminárium, gyakorlat, konzultáció megtartására (a továbbiakban: tanításra fordított idő) fordítani. Az oktató tudományos kutatást folytat, továbbá a hallgatókkal való foglalkozással, tudományos kutatással le nem kötött munkaidőben – munkaköri feladatként – a munkáltató rendelkezései szerint ellátja mindazokat a feladatokat, amelyek összefüggnek a felsőoktatási intézmény működésével, és igénylik az oktató szakértelmét. (3) A munkáltató a tanításra fordított időt – a foglalkoztatási követelményrendszerben meghatározottak szerint – hetven százalékkal megemelheti, illetve huszonöt százalékkal csökkentheti, azzal a

számának előírásával⁴² gyakorlatilag szabályozta az oktatási, szervezeti egységek (önálló tanszékek, intézetek) minimális létszámát.

Ezek a szabályozások az oktatók helyzetét sok intézményben kedvezőtlenül érintették (óraszám növelés, átszervezés).

Más oldalról a törvény megerősítette az állami intézmények minden alkalmazottjának, így az oktatók közalkalmazotti státusát,⁴³ s jelentősen fellazította a tanársegédi és az adjunktusi foglalkoztatás feltételeit.⁴⁴

Más oldalról az oktatói bérek 2005 és 2006 között mintegy 7,5%-kal növekedtek, 2007-re viszont nem nőttek, azok szintje megegyezik a 2006-ossal.⁴⁵

A fenti jogszabály- és bérváltozások hatását az oktatók motivációs feltételeire aligha tekinthetjük pozitívnak, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a felsőoktatási intézmények vezetésében – az Alkotmány Bíróság óvása nyomán a szándékok ellenére – nem sikerült szétválasztani az akadémiai és a gazdasági vezetést. Így a felsőoktatási intézmények működtetésében továbbra is háttérbe szorul a gazdasági racionalitás, a menedzsment. Ez jelentősen kihat mind a foglalkoztatás, mind a bérezés gazdasági racionalitására.

Mindezen tényezők abba az irányba hatnak, hogy a kétszintű képzés bevezetésének ösztönzésére, az oktatók motiválására lényegében pusztán a lelkesítő szavak maradnak.

Kérdés, hogy ez elegendő-e a felsőoktatási képzés tartalmi és módszertani megújulásához?

Befejezésül

A kétlépcsős képzésre történő átállás rendkívül jelentős lépés a tömeges felsőoktatásnak a gazdaság, a munkaerőpiac igényeihez történő igazításában. Ennek az igazításnak a lényege, hogy a tömeges felsőoktatás miatt válságba került szűk szakemberkép-

megkötéssel, hogy a felsőoktatási intézményben az oktatói munkakörben foglalkoztatottakra számított tanításra fordított idő ..... nem lehet kevesebb két tanulmányi félév átlagában egy oktatóra vetítve heti tizenkét óránál. A tanítási idő meghatározásának elveit a foglalkoztatási követelményrendszerben kell meghatározni, azzal, hogy a tanításra fordított idő megállapításánál a vizsgáztatással, tudományos kutatással összefüggésben végzett tevékenységet figyelembe kell venni. A csökkentés, emelés összefüggő időtartama legfeljebb két félévre szólhat.

42 96. § (3) A felsőoktatási intézményben magasabb vezetői és vezetői megbízással rendelkezők száma legalább két fő, de legfeljebb az oktatói és kutatói munkakörben foglalkoztatottak heti munkaidéjének a heti teljes munkaidővel történő elosztásával számított létszám húsz százaléka lehet.

43 81. § (1) Az alkalmazottak foglalkoztatására költségvetési szervként működő felsőoktatási intézmény esetén a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvényt, más felsőoktatási intézményekben a Munka Törvénykönyvét az e törvényben meghatározott eltérésekkel kell alkalmazni.

44 Lásd 87. és 91. §.

45 2004. évi CXXXV. Törvény a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről 11.§ (4) A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 79/E. §-a alapján az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozatának garantált illetménye 2005. január 1-jétől 387 000 forint, 2005. szeptember 1-jétől 404 400 forint. – 2005. évi CLIII. Törvény a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről 11. § (3) A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 79/E. §-a alapján az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozatának garantált illetménye 2006. április 1-jétől 416 500 forint. – 2006. évi CXXVII. törvény a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről 12. § (3) A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 79/E. §-a alapján az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozatának garantált illetménye 416 500 forint.

zés helyébe egy előszakképzés jellegű felsőoktatási alapképzés kerül, s majd csak ezt illetve az elhelyezkedést követi a szűkebb szakképzés, a mesterképzés.

Az átállás során jelentősen átalakulnak a felsőoktatás által formált kompetenciák, a közvetített tananyagok, ismeretek, kialakított készségek. Azon túl, hogy az átállás konkrét finanszírozási gondokat jelent egy bizonyos átmeneti ideig, nagyobb probléma, hogy ennek a tartalmat gyökereiben érintő átállásnak hiányzik a kutatási háttér. Nincsenek források arra, hogy az intézményekben megvizsgálják az új képzés iránti felhasználói igényeket, s ezekhez igazított tananyagokat fejlesszenek.

A kétlépcsős képzés bevezetése tehát számos gonddal küszködik. Ezek a problémák komoly veszéllyel fenyegetnek.

Mint Barakonyi írja: „Ha a magyar közgazdasági felsőoktatás ilyen belterjesen, belső tartalmi és strukturális reformok nélkül képzelel el a Bologna folyamathoz való csatlakozást, akkor sem magyar hallgatók résztanulmányokkal való bekapcsolódása az európai vérkeringésbe (peregrináció), sem a második lépcső külföldön való folytatása, vagy a külföldi hallgatók hasonló módon való fogadása nem fog javulni a jelenlegi helyzethez képest (ez lenne a hallgatói mobilizáció ötödik formája)”.⁴⁶

Tegyük hozzá, ezek a veszélyek nem csak a közgazdasági felsőfokú képzésre igazak, hanem sajnos az egész hazai felsőoktatásra.

Polónyi István

---

46 Barakonyi (2002)